

Neveneffecten, deel 1

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst*

‘Oeder nadeel heb z’n voordeel, nietwaar?’, zegt de taxichauffeur die voor me in de auto zit. Aan de toon van zijn stem hoor ik dat hij verwacht dat ik dit citaat van een bekende Feyenoord-speler zal bevestigen. Dat doe ik dus. Mijn gedachten gaan, zittend op de achterbank van de taxi op weg naar een vergadering op het ministerie, terug in de tijd. Ondertussen legt mijn taxichauffeur nog een keer omslachtig uit dat er door de economische crises veel minder vrachtverkeer op de weg zit en er daardoor veel minder files op de wegen zijn.

Ik denk dat hij gelijk heeft. ‘Dan kan minister Urlings volgend jaar claimen dat zijn aanpak van het fileprobleem eindelijk succesvol is geweest’, zeg ik met een poging tot kwinkslag terug. ‘Nee, dat heeft er niets mee te maken’, antwoordt mijn chauffeur nog steeds op

kon het weten. ‘Slimme beleidsmakers voorzien ze soms’, zei hij, ‘maar het onderwerp van beleid is doorgaans menselijk gedrag en menselijk gedrag blijft ondoorgrondelijk’. Ik ben in de loop van mijn jaren bij Defensie heel wat bevestigingen van deze stelling tegengekomen. Mijn gedachten gaan terug naar mijn tijd als oprichter van de sectie beleidsevaluatie. Het grappige is dat je dan plotseling tijd hebt om (andermans) beleidseffecten (en neveneffecten) eens goed te observeren. En die waarnemingen zijn heel vaak verrassend, net als het door mijn taxichauffeur opgemerkte neveneffect van de kredietcrises.

Zo bracht het project PSU 80 ons begin jaren negentig (ja, u raadt het goed, het project duurde wat langer dan voorzien) de nieuwe gevechtspakken voor de landmacht. Deze vlekkenpakken zijn nu niet meer weg te denken uit het huidige kazernebeeld, maar in die tijd waren ze revolutionair. Ze vervingen de oude, ietwat oubollige, effen pakken van niet meer geheel eigentijdse Amerikaanse WO II snit. De ouderen onder u kunnen het zich vast nog wel herinneren.

Natuurlijk ging de invoering, toen het pak eindelijk klaar was, een tijdje duren en moest er een besluit genomen worden wie bij de landmacht dan wel als eerste zo’n pak kreeg. Daar was de bevelhebber snel uit. Militairen die werden uitgezonden kregen als eerste zo’n stoer nieuw pak. En omdat het natuurlijk geen gezicht is als militairen binnen één eenheid twee verschillende pakken droegen, werd in één moeite door bepaald dat militairen die terugkeerden van uitzending, die pakken weer moesten inleveren. Een casus was geboren!

Elke beleidsmaatregel heeft minimaal één neveneffect

serieuze toon. En ik denk dat hij gelijk heeft. Dat doet mij weer terugdenken aan de tijd dat ik mij met beleidsevaluaties mocht bezighouden; het onderwerp waarop ik in een grijs verleden ben afgestudeerd.

‘Elk beleid heeft één of meer neveneffecten’, zei mijn hoogleraar altijd. Hij was de enige Nederlandse professor die hoog in de *International Citation Index* van dit onderwerp stond, dus hij

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

Dat laatste besluit leverde het eerste neven-effect op: de meeste militairen leverden geen vlekkenpak in, maar een rapport van vermissing. Laat nu in de laatste week van hun uitzending een of meer van die pakken niet teruggekomen zijn uit de was! Dit nam epidemische vormen aan en werd natuurlijk aan het bevoegd gezag gerapporteerd. Dat leidde ergens in de militaire organisatie tot een kloek besluit: bij terugkeer werden de plunjabalen van de militairen gecontroleerd. Vlekkenpakken moesten ingeleverd worden. Punt uit. En zo geschiedde. Of toch niet?

Dit zoeken in plunjabalen leidde tot een tweede neveneffect. Plotseling nam iedereen meer handbagage mee. Het gerucht dat hier gevechtspakken in zaten, deed snel de ronde. Temeer omdat er nog steeds veel rapporten van vermissing werden ingeleverd. Ook dit neveneffect werd door de hoeders van de regelgeving als een met het 'standaardrepertoire' oplosbaar beleidsprobleem beschouwd. De eerste storingsreactie in een militaire organisatie is immers doorgaans de gecontroleerde repressie. Bij aankomst op het vliegveld werd nu ook de handbagage gecontroleerd op de aanwezigheid van de felbegeerde nieuwe gevechtskleding. Het systeem ter beheersing van het ongewenste leek nu waterdicht. Of niet?

Edoch, een derde neveneffect deed zich spontaan voor, want militairen zijn helaas soms zeer vindingrijk. Iedere uitgezonden militair is gerechtigd om gratis postpakketjes naar huis te sturen. Het volume van de luchtvracht (en daarmee de kosten voor Defensie) nam ineens met sprongen toe. Een veelvoud aan tonnage ging plots door de lucht, in stevige kartonnen dozen en direct van het uitzendgebied via de veldpost

naar het huisadres. Het vermoeden rees al snel dat in vele van deze kartonnen dozen weleens

De eerste storingsreactie in een militaire organisatie is doorgaans de gecontroleerde repressie

de prestigieuze gevechtspakken konden zitten. U begrijpt het al hoe dit afloopt. Het probleem werd gelukkig (zoals zo vaak), ingehaald door de tijd. We waren inmiddels een paar jaar verder en ondertussen had bijna iedereen zo'n nieuwerwets pak. Weg exclusiviteit. Met

Maar menselijk gedrag blijft ondoorgrondelijk

opgeheven hoofd konden de beleidsmakers hun regeltjes intrekken. Waren niet meer nodig. Iedereen kon zijn eenmaal uitgegeven gevechtspak behouden. Luchtpost weer gewoon terug in volume, handbagage weer gewoon zonder controle en containers idem dito.

Everybody happy en een ervaring rijker. Uniek? Zeker niet. In de komende afleveringen zal ik u zo af en toe nog op een paar aardige beleidseffecten trakteren. Als u er zin in heeft tenminste... ■